

Las tonalidades se oscurecen a medida que los valores se apartan de la media. Ello contribuye en gran manera a una lectura rápida de los mapas y a una fácil y útil comparación entre ellos. Asimismo, la incorporación de numerosos croquis y modelos gráficos simplificados resulta muy atractiva y útil y quizá constituya una de las aportaciones técnicas más conseguidas.

En definitiva, este pequeño atlas consigue sintetizar de forma gráfica y con éxito un volumen considerable de información, que normalmente se halla muy dispersa. Y además, hay que felicitarse por el hecho de que el atlas sea trilingüe (español, francés e inglés), lo que facilita que esta visión tan original y penetrante de España pueda llegar a un círculo mucho más amplio de usuarios y tener una mayor resonancia.

M. Dolors Garcia Ramon

BRUNET, R. & SALLOIS, J. (dirs.) (1986); *France. Les dynamiques du territoire*, GIP RECLUS, Montpellier, 256 pp.

El llibre *France. Les dynamiques du territoire* reuneix les actes d'un col·loqui que tingué lloc a Montpeller els dies 14 i 15 de gener de 1986, organitzat pel GIP RECLUS (Groupement d'Intérêt Public RECLUS, Réseau d'Étude des Changements dans la Localisation et les Unités Spatiales) i per la DATAR (Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale), i que va aplegar 168 participants, entre els quals hi havia professors universitaris de departaments

de Geografia, de Dret, d'Economia, d'Arquitectura i d'Urbanisme, representants d'organismes públics estatals, regionals o locals, representants d'empreses privades, investigadors del CNRS (Conseil National de la Recherche Scientifique) i periodistes. Els dos eixos que van centrar les discussions en aquest col·loqui sobre les dinàmiques territorials van ser la constatació i la caracterització d'aquests processos dinàmics de canvi territorial, i les polítiques de planificació necessàries per enfrontar-se adequadament amb aquestes noves realitats i els conflictes que suposen.

L'obra és estructurada en tres parts. En la primera s'inclouen les intervencions generals destinades a constatar els canvis i les dinàmiques territorials recents. La segona part, la més llarga, recull les discussions dels vuit grups de treball. Finalment, la tercera part inclou la taula rodona amb la qual es va cloure el col·loqui.

En la presentació de l'obra, Roger Brunet diu que es tracta d'organitzar un debat per confrontar els punts de vista de la DATAR, dels investigadors i dels agents locals sobre les transformacions territorials a França i les polítiques de planificació, i constata la necessitat de millorar els instruments d'anàlisi per conèixer millor el territori i la seva dinàmica, també assenyalava que cal iniciar una reflexió que porti a una política de planificació territorial més adaptada a les noves realitats i a les noves necessitats.

A la primera part, sobre la direcció i l'observació dels moviments, Jean-Paul de Gaudemar, president de la DATAR, assenyalava l'evolució de les competències sobre planificació territorial davant unes noves situacions i una evolució dels instruments d'actuació. Roger Brunet efec-

tua una anàlisi brillant dels canvis recents de l'espai francès i de les grans tendències que s'apunten actualment; presenta uns diagrames que sintetitzen les diferents «situacions» que es troben actualment a França, que anomena «les sis Frances industrials» i que serien: París; les ciutats del «gran Sud» (de la Savoia a la Bretanya); l'Oest incert, contradictori i diferenciati; l'Est renà, afavorit per la seva proximitat a «l'espina dorsal d'Europa»; les velles regions en fase de reconversió, però amb un aparell industrial, i, finalment, el que anomena «la diagonal àrida», des del Nord de Tolosa a la Xampanya, i centrada sobre el Massís Central.

En el grup de treball sobre «Pols i metròpolis», Thérèse Saint-Julien analitza l'evolució de l'ocupació industrial a les grans ciutats franceses. Assenyalava com la tradicional dicotomia entre ciutats industrials i ciutats terciàries està evolucionant als darrers anys a causa del procés de terciarització que afecta totes les ciutats, però sobretot les de més de 200.000 habitants; al mateix temps constata que la dinàmica qualitativa de l'ocupació industrial és molt més favorable a les ciutats de la regió parisencna i de la meitat Sud de França que a les del Nord i de l'Est. Tres geògrafs de Tolosa analitzen el desenvolupament del sector Sud-est d'aquesta aglomeració urbana que presenta totes les característiques d'un «tecnopol», per tal com acumula activitats d'investigació i indústries de punta i té un entorn i unes infraestructures que n'afavoreixen el creixement.

El grup de treball sobre zones de reconversió i zones deprimides es va plan-tejar, en primer lloc, si existeix una lògica comuna dels pols de reconversió, i quines són les accions necessàries a termini

mitjà. J.R. Barthélemy analitza el cas de regions de mono-indústria pesada, la reconversió de les quals ha implicat sovint la implantació de noves indústries i, des de 1970, per la terciarització, en la qual l'estat i les institucions públiques han jugat un paper primordial. A l'anàlisi del pol de reconversió de Caen, Pascal Buléon s'interroga sobre la coherència d'una política d'instal·lació d'indústries diversificades que, si ha permès esmor-teir el xoc de la restructuració pel que fa a la desocupació, no ha estat capaç d'aturar la degradació econòmica de la regió, perquè no ha tingut efectes sobre el sector de l'automòbil, que continua sent clau per al futur d'aquesta zona de la Normandia.

El grup de treball sobre «les noves solidaritats territorials» posa de relleu com l'interès recent pel desenvolupament local, les polítiques de descentralització i les d'endegament dels territoris rurals han portat a unes noves formes de cooperació entre regions transfrontereres i dins de les mateixes regions. Jean-Paul Guichard assenyalava el paper del nivell local pel que fa a les activitats de producció, i la importància de les petites i mitjanes empreses que contribueixen a teixir una xarxa de solidaritats regionals. La producció immobiliària també hi té un paper important, perquè involucra els agents locals i contribueix a crear unes solidaritats entre els pagesos propietaris rurals i els artesans i les petites empreses de construcció, tots ells implicats en el procés de producció de l'espai construït.

El grup quart va discutir sobre les noves localitzacions de la investigació, assenyalant-ne la importància com a activitat dinamitzadora de la vida regional, que afavoreix la valorització dels recursos i contribueix a millorar els nivells de formació i de qualificació de les pobla-

cions. Encara que la investigació no crea llocs de treball directament induïts i que els seus efectes triguin força temps a fer-se sentir, totes les regions tenen interès a atraure-la, i entren en competència entre elles per aconseguir que s'instal·lin al seu territori. Marc Bonneville, en la seva comunicació, planteja la necessitat d'una política d'implantació de centres d'investigació que estigui realment al servei de la planificació regional, i que serveixi per al desenvolupament de regions deprimides. De tota manera, es pregunta si les cartes no estan ja repartides en benefici de les regions que són ara pols d'investigació i que compten amb més atractius, com és el cas de la regió parisenca, del sud i del sud-est. D'aquesta manera, les regions que no poden atraure els centres d'investigació, especialment els de les empreses privades, hauran de recórrer a l'estat, que es converteix, doncs, en l'agent que determinarà, en definitiva, si s'accentuen els desequilibris actuals o es corregeixen les desigualtats.

El grup de treball cinquè va discutir sobre la divisió internacional del treball i la seva incidència sobre el territori nacional; en primer lloc van plantejar-se el funcionament general de la DIT (Divisió Internacional del Treball), el paper que hi té França i, sobretot, quines són les característiques que influeixen en les decisions de les empreses «mòbils» per instal·lar-se en una regió o en una altra. Després de discutir la necessitat d'estudiar les estratègies dels grans grups, es van plantejar les grans directrius d'una política de planificació del territori que tingués en compte aquestes noves realitats. Aquesta política hauria de considerar de potenciar els pols «forts» perquè puguin ser competitius a nivell internacional i ajudar les regions més febles per-

què ho siguin en el futur. C. Dupuy i J. Savary proposen un mètode d'anàlisi per a l'estudi dels grups estrangers i per al desenvolupament regional. Després de plantejar la necessitat de conèixer les estratègies internacionals dels grups estrangers, fan una tipologia de les formes d'implantació regional, i això els porta a analitzar els diferents graus d'integració de les regions dins la producció dels grups industrials i a definir els tipus d'estratègies i els nivells d'inserció regional de les indústries controlades per empreses estrangeres.

El grup de treball sisè, sobre la mobilitat dels homes i de les activitats, va plantejar la necessitat de renovar el concepte de mobilitat en un sentit ampli que tingués en compte, no solament els saldos migratoris, sinó també la mobilitat professional i familiar. En la discussió es va constatar que la mobilitat és un procés que contribueix a mantenir les desigualtats socials i territorials que actualment s'estan accentuant. Als darrers anys, d'altra part, s'ha afavorit més la mobilitat professional que la mobilitat geogràfica dins les regions industrials i, molt especialment, pel que fa als joves. Algunes breus intervencions van assenyalar la necessitat d'analitzar la relació entre mobilitat i les polítiques d'ordenació del territori, de descentralització i de redespel·lament industrial.

El grup de treball setè va analitzar les noves tecnologies i l'organització espacial del treball, qüestions que, segons els participants cal que siguin replantejades dins el marc d'una nova societat industrial per tal com les noves tecnologies estan modificant totalment el panorama de relacions laborals i socials que existia fins ara. En la discussió es va plantejar que el perill més gran és el de veure apa-

rèixer una societat dual, una part de la qual no participaria en la difusió de les noves tecnologies i quedaria marginalitzada. Jean-Claude Marot, en la seva comunicació, aporta nous elements per a l'anàlisi de les relacions entre desenvolupament tècnic i organització del treball, incidint en el cas del tele-treball, exemple que li permet d'afirmar que el desenvolupament de noves tecnologies de comunicació fa difícil actualment fer previsions sobre els canvis que afecten l'organització espacial i social del treball.

El grup de treball vuitè va discutir sobre les estratègies territorials de les empreses, i va analitzar les seves línies de comportament en matèria de localització. Es va assenyalar que l'aspecte espacial no era, en principi, un criteri de decisió, mentre que sí que ho era la importància dels clients i de les empreses subsidiàries, i també l'existència d'estructures d'ensenyament superior que facilitin el reclutament de quadres directius i tècnics. Antoine Valeyre analitza les estratègies de localització de les empreses i la dinàmica espacial de l'ocupació industrial, assenyalant com aquestes estratègies varien segons si es tracta d'una petita o mitjana indústria amb un sol establiment o de grups industrials amb diferents establiments. La comunicació de Danielle Galliano i Jean-Pierre Gilly intenta aportar un mètode per a l'estudi de l'impacte dels grups industrials sobre els sistemes productius regionals, analitzant el cas de Tolosa, on són presents molts establiments que pertanyen a grans empreses vinculades sovint amb projectes impulsats per l'estat.

A la tercera part de l'obra s'inclou la taula rodona que va tenir lloc sobre el tema «les col·lectivitats locals i l'estat, actors del desenvolupament», on es va dis-

cutir, entre d'altres qüestions, sobre el nivell d'intervenció més adient i el paper que han de fer els organismes públics estatals o regionals. Les intervencions de Christian Jean, del Consell general del departament de l'Hérault i de Georges Frèche, alcalde de Montpellier, van posar de relleu el desenvolupament recent de la regió Llenguadoc-Rosselló, i van assenyalar la necessitat d'una política de planificació del territori que tingui en compte el dinamisme d'aquesta regió.

A les conclusions, Roger Brunet manifesta la necessitat de dur a terme una recerca científica, adaptada als canvis territorials i que tingui en compte els recents processos de «relocalització» d'activitats lligats als reajustaments del sistema productiu. Perquè sigui possible plantejar-se un millor coneixement del territori cal una millor accessibilitat a les fonts d'informació, un refinament del tractament de les dades i de la seva forma d'expressió, un aprofundiment en noves línies d'investigació, una millor organització de la investigació per part de l'administració i també un grau de cooperació entre organismes públics més elevat.

Jacques Sallois, director de la DATAR, en la seva allocució final diu que cal progressar en el coneixement dels canvis territorials i elaborar uns instruments d'anàlisi més adaptats a unes realitats que evolucionen ràpidament. A continuació, esbossa els grans trets dels canvis que hi ha hagut a França als darrers anys, i que han portat a una evolució de les relacions entre les diferents regions en el conjunt del país. Conclou reiterant la necessitat de fer debats entre totes les parts afectades pels processos de canvi territorial, per confrontar els diferents punts de vista i ajudar a establir una política d'ordenació del territori més coherent i eficaç.

L'obra *France. Les dynamiques du territoire* és una lúcida reflexió sobre els diferents aspectes que configuren els processos de canvi territorial a França. Si el seu contingut és irregular, cosa lògica tractant-se de les actes d'un col·loqui amb comunicacions de caràcter ben diferent, no per això deixa d'oferir una visió força rica de les profundes mutacions de l'espai francès vistes des de perspectives molt àmplies i complementàries. En alguns moments les discussions dels diferents grups de treball són potser excessivament abstractes, però cal subratllar la gran quantitat de preguntes que sorgeixen al llarg de l'obra i que es fan els mateixos autors; si no es donen respostes a moltes d'aquestes, això permet posar de relleu la necessitat de continuar un debat sobre una problemàtica molt actual i prendre consciència de l'abast de les transformacions que s'estan produint a les nostres societats. Cal afegir-hi que, al llarg de l'obra, s'han inserit una sèrie de mapes sobre aspectes que permeten entendre les dimensions dels processos de canvi, i que ajuden a no oblidar el context en què es mouen les discussions. Un darrer aspecte que cal assenyalar és la confrontació de punts de vista tan diferents com són els dels geògrafs i d'altres científics socials, i els dels tècnics en planificació territorial que treballen per a diferents administracions; el debat que impliquen aquestes diferents perspectives és enriquidor per a tots els participants i per al lector. Finalment caldria afegir-hi que fóra ben útil dur a terme iniciatives semblants al nostre país, on el territori també està experimentant uns processos de canvi força importants, l'abast dels quals potser no ha estat encara prou debatut.

Lluís Riudor

CELANT, A. & MORELLI, P. (1986); *La geografia dei divari territoriali in Italia*, Sansoni Editore, Florència, VIII + 501 pp. Bibliografia, índex i apèndix estadístic.

«Vorrei che il mondo avesse un suolo cuore; glielo strapperei», hauria dit a mitjan segle passat un cèlebre bandoler de la Itàlia meridional. La frase és recollida per l'escriptor Carlo Levi –torinès posat sobtadament en contacte amb la Lucània dels anys trenta, arran d'una ordre de confinament dictada per les autoritats feixistes– i expressa amb força tota la desesperació dels marginats, dels perdedors, en el procés de formació de la Itàlia contemporània. No cal dir que, d'ençà de 1930, i encara més d'ençà de 1860, moltes coses han canviat pel que fa a les desigualtats territorials a Itàlia. Però un bon nombre de problemes han persistit, tot traduïnt-se, sovint, en doloroses realitats socials. Així, doncs, no és d'estranyar que el debat sobre el tema s'hagi mantingut com una de les constants de la vida política i cultural del país.

És aquest un debat complex, no tan sols pels múltiples aspectes que hi tenen relació (factors històrics, econòmics, geogràfics, culturals...), sinó també per la seva immediata rellevància política. Fins a l'adveniment de la Segona Guerra Mundial, la qüestió de les desigualtats territorials fou plantejada sovint en termes d'oposició entre el Nord i el Sud del país: entre un Nord industrial, relativament benestant i econòmicament dinàmic, i un Sud agrari, empobrit i dotat d'estructures econòmiques i socials arcaiques. El debat girava, doncs, entorn de l'anomenada «questione meridionale», dels seus orígens i de les seves possibles solucions. Així, els principals autors que durant el